

ПІДПРИЄМСТВО ЯК «ЖИВА» СИСТЕМА ПРИ АНАЛІЗІ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМЦІВ

Анотація. У статті розглянуто існуючі та новітні концепції підприємств, охарактеризовано еволюційний підхід теорії фірми, простежено популяційний підхід при аналізі малих інноваційних фірм, означено можливість використання демографічної моделі до аналізу вікової структури інноваційних фірм як популяції.

Ключові слова: еволюційний підхід, популяція, інноваційна активність, модель вікової структури, динаміка популяції.

Summary. The paper deals with existing and new business concepts of enterprises, describes the evolutionary approach of the theory of the firm, traces population approach to the analysis of small innovative firms, indicates the usage of demographic models in the analysis of the age structure of innovative firms as populations.

Key words: evolutionary approach, population, innovative activity, model of age structure, dynamics of population.

Постановка проблеми. Функціонування ринкової економіки в Україні стикається з унікальними проблемними ситуаціями, вирішення яких вимагає нестандартних наукових досліджень. Методичний інструментарій традиційної економічної теорії, заснований на теоретичних положеннях економічної рівноваги, не дає можливості повною мірою пояснити, що відбувається в сучасній економіці, і, тим більше, сформулювати адекватні рекомендації як для регуляторів ринку, так і для суб'єктів господарювання.

Критичний аналіз досліджень економістів, які займаються проблемами інноваційної діяльності, показав, що серед них йде наукова дискусія з питання використання різних напрямків економічної теорії для дослідження цього виду діяльності. При цьому дослідники використовують поняття «мейнстрім», яке об'єднує в собі основні положення неокласики, а також деякі інші економічні теорії і течії, що відрізняються від еволюційної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що вказаними проблемами займався ряд західних та вітчизняних вчених: Й. Шумпетер, Б. Твісс, М. Портер, С. С. Кузнець, А. Кляйкнехт, С. Глазьев, Д. Львов, Н. Кондратьєв, проте науковий розвій цієї проблематики сприятиме подальшому розвитку економічної теорії та відповідності її сучасним реаліям.

Метою дослідження є розглядання питання еволюції діяльності підприємств як популяції в рамках еволюційної економічної теорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній теорії існує кілька концепцій підприємств, з яких можна виділити чотири основні напрямки досліджень, пов'язаних із теоретичним описом функціонування підприємства: неокласична теорія фірми; інституціональна теорія фірми; еволюційна теорія фірми; підприємницька теорія фірми.

Так, зокрема, на початку 80-х років минулого століття отримав розвиток еволюційний підхід теорії фірми. Відповідно до цього напрямку підприємство розглядається як один з об'єктів у середовищі йому подібних. Причому зазначене середовище можна ототожнити з біологічною популяцією. Поведінка підприємства перш за все визначається взаєминами між членами цієї популяції, а потім — деякими внутрішніми характеристиками об'єкта.

На противагу думки економістів класичної і неокласичної школи про те, що економічні системи (організації, підприємства) мають значні подібності з механічними системами, функціонування яких залежить від незмінних і універсальних законів, економісти-еволюціоністи вважають, що економічна система — це «жива» («living») система, нормальний розвиток якої безпосередньо пов'язаний з еволюцією. У цьому сенсі окрема фірма (підприємство) більше не розглядається як агент, який максимізує основні показники своєї діяльності і раціональна поведінка якого — гарантія економічної рівноваги і зростання. Підприємство швидше розглядається як складна одиниця, чие виживання залежить від її здібностей до адаптації. Підприємства постійно приймають ті чи інші рішення щодо своєї діяльності на ринку, в результаті якої вони можуть або стати процвітаючими, або взагалі не вижити. У цьому і є аналогія процесу еволюції.

Прихильники зазначеної економічної теорії говорять про еволюцію діяльності підприємств як про еволюцію біологічних систем, тобто підприємством розуміється «жива» система, яка в процесі взаємодії на ринку виробляє певний «генофонд» (досвід і навички поведінки), що допомагає йому «виживати» на ринку і також в майбутньому. Основним чинником виживання підприємств на ринку, на думку основоположника еволюційної економічної теорії Й. Шумпетера, є інноваційна актив-

© Н. П. Воробйова, 2012

ність підприємців, яка має безпосереднє значення, оскільки допомагає підприємствам стати сильнішими за своїх конкурентів і вижити на ринку [1].

Так, сьогодні активно оперують поняттям популяції в економіко-демографічних дослідженнях, воно починає проникати у власне економічну теорію, зокрема в рамках нового дослідницького напрямку — теорії еволюційної економіки [2], основним об'єктом аналізу в якій виступають різноманітні популяції. Щодо змісту поняття «популяція» дослідники зауважують: «Ми розглядаємо економіку, але вживаємо слово «популяція». Не обов'язково, звісно, популяція фірм. Це може бути популяція нововведень чи технологій, популяція продуктів, наприклад, популяція марок наручних годинників...».

Підкреслимо, що такий підхід може бути застосований до нині існуючих фірм і не стосується фактичної «народжуваності» фірм в минулі роки. Грунтуючись на такій інформації, можна визначитися лише з кількістю і часткою фірм, заснованих у тому чи іншому році, і тих, які дожили до теперішнього часу, у крайньому випадку — щодо віку існуючих інноваційних фірм. Отже, всі наявні фірми можна розглядати як популяцію господарських організмів, що володіють конкретною, точно визначеною і статистично зафіксованою віковою структурою.

Інтерпретація безлічі інноваційних фірм як популяції дозволяє використовувати демографічні моделі до аналізу її вікової структури. Наочне уявлення вікової структури популяції забезпечується віковою пірамідою, яка складається з прямокутників із площею, пропорційною кількості організмів у кожній віковій групі [3]. Популяція, яка швидко розвивається, з прогресивною віковою структурою зображується правильною пірамідою з широкою основою з молодих організмів і дуже вузькою вершиною — зі старих. У стабілізуючій популяції зі стаціонарною віковою структурою чисельність організмів у кожній групі однакова, звідси і колоколоподібний вид піраміди. Піраміда деградуючої популяції з регресивною віковою структурою, з невеликою кількістю молодих і переважанням старих організмів має форму гриба (або урни) [4].

Як бачимо, модель вікової структури є не просто статистичним описом хронологічних параметрів популяції. Конкретний висновок щодо типу вікової піраміди дозволяє робити змістовні твердження про динаміку популяції, оцінювати механізм її відтворення і прогнозувати її перспективи. Статистично фіксуючі закономірності популяційної динаміки (або кінетики) об'єктивують навіть суб'єктивні оцінки і знімають залежність висновків дослідника від емоційного настрою опитуваного контингенту.

Зрозуміло, що питання правомірності використання уявлень щодо вікової структури для опису популяції фірм і відповідних висновків про

її перспективи вимагає спеціального обговорення. Модель вікової піраміди передбачає обмеженість життєвого циклу фірми. Якщо виходити з абстрактного припущення про потенційну нескінченність життєвого циклу фірм, то та чи інша конфігурація вікової піраміди не повинна вселяти будь-яких острахів або надій. Так, наприклад, конфігурацію типу «урна» можна інтерпретувати як поступове прогресуюче накопичення зрілих і адаптованих фірм.

Але конкретні факти сучасного економічного життя і відповідні теоретичні узагальнення доводять кінцевість життєвого циклу різних економічних благ і господарських організмів. Загальна динаміка ділового циклу, структурні і політичні метаморфози, зростання фірми та її поділ, злиття і поглинання та в кінцевому рахунку — обмеженість тривалості життя бізнесменів формують статистично значуще об'єктивне обмеження тривалості життя фірм.

Непрямим показником обмеженості терміну потенційної тривалості життя розглянутих інноваційних фірм є прийнятий часовий горизонт планування економічної діяльності. Майже дві третини фірм бачать своє майбутнє не більше ніж на рік вперед і тільки 28 % розраховують на будь-яку стійку діяльність протягом хоча б декількох років, про що свідчить розподіл відповідей на запитання: «Як далеко в майбутнє керівництво фірми планує її діяльність у теперішній час?». Результати опитування наведені в табл. 1.

Таблиця 1

**Результати опитування керівників
щодо довготривалості економічної діяльності фірм**

Варіанти відповідей:	%
1. На кілька тижнів (не більше ніж на місяць)	4
2. На 1–3 місяці	0
3. До півроку	17
4. Приблизно на 1 рік	42
5. На 1–2 роки	8
6. На 2–3 роки	8
7. На 3–5 років	8
8. На 5–10 років	4
9. Більше ніж на 10 років	0
10. Важко відповісти	4
11. Не планую взагалі	4

Таким чином, очікування недовготривалого економічного буття є суттєвою суб'єктивною передумовою, що обмежує фактичну тривалість життя фірм. Саме тому модель вікової піраміди може бути адекватно застосована для характеристики динаміки їх популяції.

Висновки.

1. Відповідно до еволюційного підходу теорії фірми підприємство розглядається як один з об'єктів у середовищі йому подібних, яке можна ототожнити з біологічною популяцією. Поведінка підприємства перш за все визначається взаєминами між членами цієї популяції, а потім — деякими внутрішніми характеристиками об'єкта.

2. Окрема фірма, підприємство більше не розглядається як агент, який максимізує основні показники своєї діяльності, а розглядається як складна одиниця, чие виживання залежить від її здібностей до адаптації.

3. У рамках нового дослідницького напрямку — теорії еволюційної економіки основним об'єктом аналізу виступають різноманітні популяції, а всі наявні фірми можна розглядати як популяцію господарських організмів, що володіють конкретною, точно визначеною і статистично зафіксованою віковою структурою.

4. Інтерпретація безлічі інноваційних фірм як популяції дозволяє використовувати демографічні моделі до аналізу її вікової структури.

Література

1. Винарчик П. Спасение идей: Й. Шумпертер и ключевые проблемы противоборствующих экономических теорий / П. Винарчик // Вопросы экономики. — 2003. — № 11. — С. 15–27.

2. Козловски П. Этика капитализма. (С комментарием Дж. Бьюкенена). Эволюция и общество: Критика социобиологии / П. Козловски. — СПб : Экономическая школа, 1996. — 158 с.

3. Баталина Т. С. Возрастная пирамида / Т. С. Баталина, А. Г. Волков // Народонаселение : Энциклопедический словарь. — М., 1994. — С. 52–55.

4. Рамад Ф. Основы прикладной экологии / Ф. Рамад. — Л. : Наука, 1981. — 185 с.